

Contribuții documentare referitoare la monumentele de for public din orașul Iași

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Istoria umanității conservată în fondurile și colecțiile arhivelor evidențiază multiple preocupări, relevând de la gând și până la faptă contribuțiile la realizarea unor mesaje pentru viitorime. Ne referim la preocuparea de a da cinstire faptelor înaintașilor prin ridicarea în for public a unor pilduitoare monumente. Evocăm, succint, secvențe referitoare atât la monumente pe care le regăsim și în prezent în for public, cât și la monumente care au avut un destin vitreg, plătind tributul vicisitudinilor istorice ale ultimelor decenii.

Un scurt popas în fața Teatrului Național din Iași ne reține atenția prezența monumentului dedicat celui care onorează, ca patron spiritual, această prestigioasă instituție de cultură. Personalitatea lui Vasile Alecsandri, apreciată și revendicată ca o prezență benefică, s-a dorit a fi perpetuată prin realizarea unui monument edificator. Ca preambul al acestei realizări au fost întreprinse o serie de acțiuni ce au constat din realizări ca medalioane, statui, medalii, care au fost supuse atenției publicului, recepției acestora în calitate de contribuabili. Toate acestea s-au bucurat de o atenție deosebită, manifestată prin reacții benefice care au contribuit la exprimarea preocupării pentru calitatea lucrării, cât și pentru strângerea de fonduri în vederea realizării acestuia.

Inițiativa¹ primarului junimist Vasile Pogor a fost însușită la 27 august 1890 de Consiliul comunal al municipiului Iași, trecându-se la acțiunea de popularizare a ideii de strângere a fondurilor necesare realizării monumentului Vasile Alecsandri. Pentru realizarea acestor obiective au fost constituite două comitete: unul al doamnelor, altul pus sub conducerea mitropolitului Iosif Naniescu. Menționăm², printre momentele premergătoare, realizarea lui Celeste Fabio a unui medalion cu efigia lui Vasile Alecsandri privind spre dreapta, având în stânga o ramură de laur, precum și macheta unei statui realizată de sculptorul Villa din Milano. În ultimă instanță, la 29 august 1903, comitetul adresa invitația către sculptorul Wladimir C. Hegel de a prelua comanda executării monumentului. La 5 septembrie 1903 a fost încheiat contractul prin care se preconiza realizarea și amplasarea în fața Teatrului Național din Iași a monumentului Vasile Alecsandri, pe locul unde se afla în acei ani monumentul dedicat lui Gheorghe Asachi. Sculptorul Wladimir C. Hegel a avut la această lucrare participarea și contribuția maestrului sculptor Gheorghe Boboc. La finalizarea monumentului, în partea superioară a postamentului, s-a plasat actul comemorativ.

Documentele de arhivă evidențiază³ varietatea formelor prin care contribuția tuturor românilor a dus la realizarea acestui monument. La această subscripție publică au contribuit și elevii școlilor civile și militare, primăriile, prefecturile, guvernul. Considerăm demn a fi reluată în atenție procedura baterii unor

¹ Vasile Alecsandri, Iași, 1906, p. 32.

² Ștefan Goraș, *Istoricul statuei Vasile Alecsandri*, Iași, 1906.

³ Arh. St. Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, dosar 57/1904, f. 46; Arh. St. Târgu-Jiu, fond Liceul „Tudor Vladimirescu”, dosar 40/1899–1911, f. 34–36; Arh. St. Râmnicu Vâlcea, dosar 29/1905, f. 4; 27/1903, f. 412.

medalii, în metale diferite și la valori diferite, care s-au bucurat de o mare atenție și interes, fiind repede difuzate de inițiatori, beneficiile fiind destinate completării fondurilor pentru monument. Au fost lansate asemenea medalii de către librăria F. Saraga din Iași, care, din proprie inițiativă sau ca răspuns la apelurile unor societăți, a conceput, modelat, bătut și difuzat variate forme de medalii cu și fără toartă⁴.

*

La dispariția lui Gheorghe G. Mârzescu, un comitet de cetățeni din Iași a inițiat ridicarea în această urbe a unui bust evocator. În luna martie 1926, acest comitet solicita primăriei municipiului Iași finanțarea sumei votată pentru subvenționarea realizării bustului preconizat. În acest sens, primăria confirma că a fost luată măsura pentru creditarea extraordinară cu suma de 60 000 lei pentru realizarea busturilor lui Dumitru Grecean și Gheorghe Mârzescu. Ulterior, acest comitet și-a lărgit aria preocupărilor reușind ca prin diverse acțiuni să strângă o sumă care i-a permis să comande un monument de amploare, pe care l-au realizat sculptorii Ernest Dubois și Aimé Octobre.

Monumentul se compunea dintr-o statuie turnată în bronz, redându-l pe Gheorghe Mârzescu în postura de orator. Pe pedestalul cu trei trepte se afla un soclu ce avea în partea de jos o compoziție. Era o femeie și un copil ce ținea un ziar. Aveau privirile îndreptate spre personajul de pe soclu, respectiv omul politic și edilul Gheorghe Mârzescu.

La 27 septembrie 1936, la împlinirea a 10 ani de la moartea aceluia care fusese și primar al Iașilor, a avut loc solemnitatea dezvelirii în piața Cuza Vodă a monumentului lui Gheorghe G. Mârzescu, amplasat lângă Banca de Credit Român, sucursala Iași⁵. Solemnitatea a reunit reprezentanți ai guvernului, ai oficialităților locale și ai localnicilor. A fost o lucrare impunătoare care, însă, a rămas în for public timp de numai câțiva ani, întrucât, în toamna anului 1940, regimul legionar l-a îndepărtat cu mare operativitate pentru a-l da la topit împreună cu statuia lui Gheorghe Duca. Din metalul acestor statui se solicita primăriei în anul 1943 cantitatea de 3 500 kg bronz necesară pentru turnarea busturilor unor iluștri cărturari care au înnobilit, începând din acel an, aleile parcului Copou⁶.

Tot la Iași avem și mențiunea realizărilor lui Richard P. Hette, autorul unui bust și al unui basorelief dedicat lui Gheorghe Mârzescu⁷.

*

Clădirea Fundației Regale Ferdinand I, elevată⁸ după proiectul arhitectului C. Iotzu din anul 1929, a implicat, pe lângă realizarea medalioanelor ce au fost amplasate în partea superioară a fațadelor, și amplasarea la atic a unor statui

⁴ I. Massoff, *Strădania a cinci generații. Monografia familiei Saraga*, București, 1941, p. 62.

⁵ Arh. St. Iași, inv. 505, fond Primăria municipiului Iași, dosar 270/1926, f. 33 v.; Combinatul poligrafic București, Fototeca, clișeu 11293: „Universul”, an LIII, nr. 267, 27 septembrie 1936, p. 7; nr. 269, 29 septembrie 1936, p. 5.

⁶ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1843, f. 27.

⁷ *Calendarul Universul*, 1937, p. 278.

⁸ Arh. St. Iași, fond Fundațiile Regale Ferdinand I, dosar 9/1933-1934, f. 4: *Primul anuar ghid al municipiului Iași*, Iași, 1935, p. 195; „Boabe de grâu”, IV, 1933, nr. 9, p. 569-570.

perechi menite a constitui personalități ale trecutului istoric. Revenind la problema medalioanelor, precizăm că ele au fost sculptate în piatră de Vrața. Lui Richard P. Hette i-au fost încredințate spre realizare portretele lui Miron Costin, Mihai Eminescu, Ion Creangă și A.D. Xenopol. În legătură cu aticul clădirii, precizăm că se preconiza ca, în jurul rotondei, opt statui să împodobească brăul de sus. Au fost lansate comenzi pentru executarea următoarelor cupluri: Vasile Lupu cu Dimitrie Cantemir, Ștefan cel Mare cu Carol I, Ferdinand I cu Mihai Viteazul și Dragoș Vodă cu Alexandru cel Bun. Inaugurarea localului a fost preconizată pentru luna octombrie 1933. Amplasamentul a reclamat realizatorilor o atenție sporită în privința proporțiilor care să înlăture efecte optice care ar fi putut oferi privitorului o impresie deformată. Ca atare, s-a procedat la expunerea unor machete, la proporțiile proiectate, urmând ca, după reacția publică, să se treacă la transpunerea în materialul definitiv.

Au intervenit dificultăți care au întârziat transpunerea în materialul definitiv a creațiilor lui Ion Iordănescu, Ion Jalea, Mihai Onofrei și Ioan Dimitriu-Bârlad. Ulterior, după cutremurul din 1940, s-a luat măsura de prevedere de a nu mai fi amplasate pe locul inițial. Repetăm, ele au fost realizate cu corecția cuvenită pentru amplasamentul la mare înălțime. Ca atare, soluția ulterioară provoacă celor neinițiați semne de întrebare și chiar reproșuri la adresa artiștilor plastici realizatori ai acestor statui. După 1947 a mai intervenit la aceste cupluri și înlăturarea lucrărilor care evocau pe regii Carol I și Ferdinand I. S-a ajuns astfel la noile cupluri⁹: Ștefan cel Mare-Mihai Viteazul și Ioan Vodă cel Viteaz cu Petru Rareș. Actualul amplasament¹⁰ în grădina de la poalele Copoului poate fi considerată ca o soluție provizorie care a conferit un cadru de expunere, dar nu și de rezolvare a raportului privitor – grup sculptural.

*

Grădina Copoului după dotarea¹¹ din 1932, prin preocuparea lui Constantin Meissner, cu bustul lui Ion Creangă, realizare a sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bârlad și în anul 1934 cu bustul lui Mihai Eminescu, realizat de sculptorul Ion Mateescu¹², revenea la începutul următorului deceniu în atenția oamenilor de cultură și a edililor pentru a materializa¹³ o salutară inițiativă menită a cinsti pe reprezentanții Junimii prin amplasarea unor busturi realizate de valoroși sculptori care se impuseseră în atenția contemporanilor. Ideea a intrat pe făgașul realizării în anul 1943. În luna martie se încredințau spre realizare șase busturi pentru a cinsti pe următorii junimiști: Costache Negruzzi în viziunea lui Ion Mateescu¹⁴, Vasile

⁹ I. Constantinescu, *România A-Z*, București, 1970, p. 202; V. I. Lupescu, *Monumentele Unirii*, București, 1985, p. 150–151 (consemnând și contribuția sculptorilor Eftimie Bârleanu și Ion Dămăceanu).

¹⁰ Combinatul poligrafic București, Fototeca, Complex statuar 260727 color; 135651–80; 854742; 854744; 854748; 854749; Dumitru Almaș, Ioan Scurtu, *Turism cu manualul de istorie*, București, 1973, p. 177.

¹¹ Arh. St. Buc., fond Muzeul Saint Georges, dosar 57/1932, f. 55.

¹² Bust de bronz semnat dreapta jos: „I. Mateescu”. Turnătoria V. V. Râșcanu, București, iar pe soclu fiind făcută mențiunea: „1 iunie 1934, profesor sculptor I. Mateescu”.

¹³ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 23–30; Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 2, 10, 35, 40.

¹⁴ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 27.

Pogor în a lui Mihai Onofrei¹⁵, Petre P. Carp în a lui Constantin Baraschi¹⁶, Constantin Meissner în a lui Richard P. Hette¹⁷, Nicolae Gane în a lui Vasile Vasiliu Falti¹⁸ și Veronica Micle în a lui Ion Irimescu¹⁹. După modelare și avizare, busturile au fost turnate²⁰ în bronzul obținut, după cum aminteam anterior, din topirea în anii precedenți a statuilor lui Gheorghe Duca și Gheorghe D. Mârzescu. La puțin timp după această comandă a mai fost încredințată²¹ o lucrare pentru a-l evoca pe Iacob Negruzzi în modelajul sculptorului George Savu Savargin. Pe parcursul lunilor următoare, comanda²² încredințată lui Vasile Vasiliu Falti a fost retrasă, fiind încredințată lui Richard P. Hette. Precizăm că realizarea soclurilor în piatră de Câmpulung Muscel a fost încredințată²³ lui Constantin Baraschi. Dezvelirea²⁴ busturilor a avut loc la 12 septembrie 1943, în prezența ministrului Educației Naționale, Cultelor și Artelor și a reprezentantului Direcției Artelor. Cu acest prilej s-a decis²⁵ completarea acestei suite cu două noi busturi, fiind în acest sens date dispozițiile către Direcția generală a C.F.R.-ului pentru a se asigura un vagon necesar transportului materialelor. În ansamblu, acțiunea de la Iași a cunoscut un răsunet deosebit. Ea s-a alăturat celei de la București din grădina Cișmigiu, unde a fost amenajat Rondul roman, dotat cu busturile ilustrațiilor reprezentanți ai culturii românești.

*

Cele enunțate referitor la câteva monumente ieșene sperăm că relevă necesitatea ca informații disparate să fie reunite și puse la dispoziția celor care au preocuparea de a păstra, conserva și transmite, către viitorime, aceste valori moștenite de la generațiile anterioare. Totodată, este necesar să fie oferite informațiile convenite și publicului interesat, înlăturându-se astfel erorile sau lacunele din lucrările de referință ale ultimelor decenii. Interesul pentru alte multe monumente ieșene, și nu numai, ne obligă să depistăm noi informații care vor permite atât întocmirea fișei „biografice” a monumentului, cât și completarea datelor referitoare la artiștii realizatori. Exemplificăm prin interesul pe care-l acordăm în prezent fostului monument al Unirii din Iași, încredințat pentru mesajul la unitate și înlăturat samavolnic. Interesul se referă și la realizatoarea acestei compoziții, sculptorița Olga Sturdza. O semnificativă și voită ignorare a îndepărtat-o din studiile de specialitate. Avem speranța că în viitorul apropiat vom întreprinde cele convenite în arhive, inclusiv în cele deținute de diverși moștenitori ai celor care, într-un mod sau altul, au fost implicați, și le vom oferi spre cunoaștere. Posteritatea ne va blama dacă nu vom acorda acestor mărturii convenite atenție.

¹⁵ Ibidem, f. 29.

¹⁶ Ibidem, f. 30.

¹⁷ Ibidem, f. 25.

¹⁸ Ibidem, f. 28.

¹⁹ Ibidem, f. 26.

²⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 27-30.

²¹ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 23.

²² Arh. St. Buc., fond Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 49/1944, f. 1-3.

²³ Ibidem, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 21; Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 79/1943, f. 30.

²⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Artelor, dosar 98/1943, f. 35, 40; „Timpul”, nr. 2279, 14 septembrie 1943.

²⁵ Arh. St. Buc., fond Muzeul Saint Georges, dosar 57/1932, f. 56.

R É S U M É

L'auteur nous fait remarquer quelques monuments de la ville de Jassy dédiés aux personnalités de la culture et de la vie politique roumaine.

P R É C I S

The author remarks some of the monuments of Iași dedicated to the personalities of our cultural and political life.